

DALŠÍ OSUDY CONDICTIONES V RÁMCI IUS COMMUNE A MODERNÍHO PRÁVA

Vliv římského práva na právo pandektní nelze podle současného stavu bádání zpochybňovat.⁵¹¹ V pandektním právu byla bezdůvodnému obohacení věnována značná pozornost. V pramenech římského práva byly jednotlivé kondikce aplikovány šířeji⁵¹² a byly nacházeny nové případy pro jejich použití. K potírání případů bezdůvodného obohacení byly používány i instituty římského práva, které sloužily v klasickém právu ke zcela jiným účelům – *versio in rem*.⁵¹³

Recepce římského práva v rakouském občanském zákoníku

V názorech na vliv římského práva⁵¹⁴ můžeme sledovat v historii české právní vědy dva rozdílné postoje. Prvým je názor Jana Vážného,⁵¹⁵

který vidí rakouský občanský zákoník jako součást a vyvrcholení organického vývoje, který započal v Zákoně XII desek a pokračuje přes justiniánské kodifikace, jednotlivé školy a názory právní vědy v rámci recepce římského práva až po rakouský občanský zákoník, který přijímá jednotlivé instituty, systém a zásady římského práva.⁵¹⁶

Také podle E. Tilsche je římské právo „základem občanského zákoníka“.⁵¹⁷ Jedná se o modifikované římské právo, které jednak bylo základem městských práv středověkých, jednak se jedná o právo *ius commune*, jehož základem jsou justiniánské kodifikace, modifikované v rámci úvah o římském právu na středověkých univerzitách a v rámci tzv. *usus modernus pandectarum*. E. Tilsch uznává, že přes skutečnost, že obecný zákoník občanský vznikl v době, která byla nepřívzná pro římské právo, a že měl být založen na jiných základech (přirozený rozum, slušnost),⁵¹⁸ převzal obecný občanský zákoník mnoho z římského práva. Převzata byla „hlavní struktura, kardinální pojmy, systém a mnoho podrobností“.⁵¹⁹ Hlavní vliv vidí E. Tilsch v právu obligačním a zejména v konstrukci reálných břemen.⁵²⁰ J. Vážný nachází podobnosti mezi římským a rakouským dědickým právem.⁵²¹

Recepce římského práva v moderním českém právu

Otázka nezbytnosti výuky a studia římského práva je předmětem sporu již od 19. století.⁵²² Přesto je možno shrnout, že mnohé principy

511 O pandektním právu viz URFUS, V. *Historické základy novodobého práva soukromého*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, s. 73–93.

512 WITTE, H. *Die Bereicherungsklagen des gemeines Rechts*. Halle, 1859. VOIGT, M. *Ueber die conditiones ob causam und ueber causa und titulus in allegemein*. Leipzig: Voigt&Gunter, 1862.

513 KUPISCH, B. *Die Versionsklage. Ihre Entwicklung von der gemeinrechtlichen Theorie des 17. Jahrhunderts bis zum österreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1965; APATHY, P. *Actio de in rem verso und indebitum solutum. In Roman Law as Formative of Modern Legal Systems. Studies in Honour of Wieslaw Litewski*. (eds. Sondel, J. Reszczyński, J., Scislicki). Krakow: Jagiellonian University Press, 2003, s. 25–33.

514 O vlivu římského práva v českých zemích viz FALADA, D. *Recepce římského práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 148–154.

515 Viz předmluva J. Vážného k českému překladu učebnice BONFANTE, P. *Institute římského práva*. Přel. J. Vážný, Brno: ČS A.S. Právník, 1932, s. IX.

516 VÁŽNÝ, J. Římské právní ideje v občanském zákoníku a osnově. *Časopis pro právní a státní vědu*, 16, 1933, s. 171–186.

517 SHERMAN, Ch, Ph. *Roman Law in the Modern World*. 2nd volume. Littleton: Fred B. Rothman & Co., 1993. RICCOBONO, S. *Dal diritto romano classico al diritto moderno*. Palermo, 1917. TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 21.

518 HORÁK, O. Ratio scripta? K přirozenoprávním vlivům v ABGB. In: Šidlovský, G., Valeš, V., Polesný, J. (eds.): *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013, s. 61–69.

519 TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 22.

520 TAMTÉŽ.

521 VÁŽNÝ, J. *Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury*. Právní obzor, 6, Bratislava 1923, s. 97–103.

522 RADBRUCH, G. *Ihr junge Juristen!* In Radbruch, G. Gesamtausgabe. Ed. KAUFMAN, A. Sv. XIII. Politische Schriften aud der Weimarer Zeit. Heidelberg, 1993, s. 23–38. Radbruch považoval studium římského práva za zbytečné. Jeho názoru odporoval Otto von Bessler: BESSELER, O. *Römische Recht und Revolution a Triplik*. In: Radbruch, G. Gesamtausgabe..., s. 39–58. O významu římského

a právní instituty římského práva si zachovaly svou platnost i v čase industriální společnosti i ve 21. století.⁵²³ To ze dvou důvodů: za prvé římská společnost, byla – stejně jako společnost současná – založena na tržní směně zboží, za druhé římská právní věda vycházela z praktických potřeb společenského a hospodářského života.⁵²⁴ Římská jurisprudence stojí na počátku vzniku vědy o právu vůbec.⁵²⁵ I v tradici české právní vědy bylo zvykem, že se vědecké studie vyrovnávaly s civilistickou problematikou prostřednictvím římského práva.⁵²⁶ Římské právo tvoří přirozené východisko pro komparaci jednotlivých právních institutů a pro stanovení výsledků vědeckého výzkumu.⁵²⁷ A naopak, právní romanisté zasahují ve svých pracích do oblasti moderního práva a vykládají občanské právo původem z rakouského občanského zákoníku se zřetelem k právu římskému.⁵²⁸ Recepce římského práva můžeme pozorovat i v československém mezinárodním soukromém právu, zejména v zákoníku mezinárodního obchodu.⁵²⁹

práva viz také ZIMMERMANN, R. Roman Law, Contemporary Law. In: *Roman Law. The Civilian Tradition Today*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 1 a násl. VOJÁČEK, L. Romanisté a spory o budoucí podobu právního studia v první ČR. In: *Constans et Perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narozeninám* (eds. P. Mach, M. Pekářík, V. Vladár). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 653–669. SHERMAN, Ch., Ph. *Roman Law in the Modern World*. 2nd volume. Littleton: Fred B. Rothman & Co., 1993. O vztahu římského práva a common law viz BUCKLAND, W. W. *Roman Law and Common Law. A Comparison in Outline*. Cambridge: University Press, 1952.

523 PICHONAZ, P. *Les fondements romains du droit privé*. Genève- Zurich- Balle: Schulthess, 2008. BLAHO, P. *O vztahu občianskeho zákoníka k právu římskému*. In: *Římské právo a jeho odkaz v současném právu* (ed. K. Schelle). Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992, s. 17.

524 BLAHO, P., *op. cit.*, s. 17.

525 BOHÁČEK, M. O vlivu římskoprávního myšlení na moderní právní vědu. In: *Pocta k 60. narozeninám A. Miloty*. Bratislava, 1937, s. 11 a násl.

526 PAVLÍČEK, A. *Žaloby z obohacení vedle rakouského práva občanského se zvláštním zřetelem k právu obecnému, k zákonům i nástinům moderním. Spis cenou Jednoty právnícké počtený*. Praha: Nákladem Jednoty právnícké, 1873. KRČMÁŘ, J. O smlouvě námezdní dle práva rakouského se zřetelem ku právu římskému. *Knihovna Sborníku věd právních a státních*. A) Rada přírodovědecká č. I. Praha, 1902; SEDLÁČEK, J. Zásady římského práva hledící ke smlouvě depositní. *Sborník věd právních a státních*. Praha, 1914, s. 257–267. ROUČEK, F. Smlouva smlouvená. *Právní obzor*. Bratislava, 1923, s. 1–9.

527 BLAHO, P. *O vztahu občianskeho zákoníka...*, s. 17.

528 VÁŽNÝ, J. *Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury*. *Právní obzor*, Bratislava 1923, č. 6, s. 97–103; VÁŽNÝ, J. Římské právní ideje v občanském zákoníku a osnově. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1933, č. 16, s. 171–186.

529 DOSTALÍK, P. *Recepce římského práva v mezinárodním právu soukromém (zejména v zákoně č. 101/1963 Sb., zákoně mezinárodního obchodu)*. In: *Pocta prof.*

Nový český občanský zákoník je sice založen na římském právu,⁵³⁰ přesto obsahuje mnohé instituty, které představují odchýlení se od romanistické tradice. Jako příklad je možno uvést pojem zvíře,⁵³¹ jednotlivou koncepci držby,⁵³² pacht,⁵³³ opuštění zásady *nemini res sua servit* (nikomu nemůže sloužit vlastní věc),⁵³⁴ připuštění ceny obvyklé u kupní smlouvy tam, kde nebyla stranami sjednána cena smlouvená.⁵³⁵ Odlišná je také koncepce výprosy (*precarium* § 2189–2192 OZ 2012).⁵³⁶ Římské právo může sloužit k výkladu těch právních institutů, které byly převzaty z rakouského práva (a vládního návrhu z roku 1937) a nejsou ukotveny v živé tradici československého ani českého práva mezi lety 1950–2014. Takovými instituty jsou jednak instituty typicky římské, jako je *versio in rem, lex Rhodia de iactu*,⁵³⁷ a právě jednotlivé

JUDr. Květoslavu Růžičkovi, CSc. k 70. narozeninám. Ed. B. Poláček. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 87–93.

530 Srovnání pramenů římského práva a jednotlivých ustanovení občanského zákoníku z roku 2012 v oblasti věcných práv viz SKŘEJPEK, M., BĚLOVSKÝ, P., FALADA, D., ŠEJDL, J. *Římské právo v občanském zákoníku. Komentář a Prameny. Věcná práva*. Praha: Auditorium, 2017.

531 OBROVSKÁ, L. Právní pojetí zvířete v právu římském a právu moderním. In: *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích*. Ed. K. Stloukalová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 89–100.

532 NOVÁK, M. Rozsah nabytí držby v moderních českých kodifikacích. In: *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích*. Ed. K. Stloukalová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 83–89.

533 LAVICKÝ, P. *Nájem a pacht*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. PODOLA, J. (Po) zapomenutý pacht. ADAMOVÁ, K., KNOLL, V., VALEŠ, V. Zapomenuté právní instituty. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 101–112. RABAN, P. Kodifikace občanského zákoníku – realita nebo nostalgie. *Bulletin advokacie*, č. 7, 2010, s. 31 a násl. KABELKOVÁ, E., DEJLOVÁ, H. *Nájem a pacht v novém občanském zákoníku*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013. HAJN, P. Chvála pach(t)u. *Právní fórum*, 3, 2012, s. 89 a násl. ELIÁŠ, K. Pacht. *Obchodně-právní revue*, č. 2, 2013.

534 ŠEJDL, J. *Nemini res sua servit?* In: *Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích*. Ed. K. Stloukalová. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 100–109. O opuštění této zásady viz také ELIÁŠ, K. Tzv. právní archaismy v novém občanském zákoníku. *Zpravodaj jednoty českých právníků*, 1, 2013, s. 20.

535 Ohledně kupní ceny viz ANTALOVÁ, B. Kupna cena v římském právu. In: *Constans et Perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narozeninám* (eds. Mach, P., Pekářík, M., Vladár, V.). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 1–11.

536 ADAMOVÁ, K., JESTŘIBKOVÁ, P. K historii staronového občanskoprávního pojmu výprosa. ADAMOVÁ, K., KNOLL, V., VALEŠ, V. *Zapomenuté právní instituty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 96–100.

537 WAGNER, H. *Die Lex Rhodia de iactu*. *Revue internationale des droits de l'antiquité* (RIDA), 45, 1997, s. 357–380. PŁODZIEN, S. *Lex Rhodia de iactu*. *Studi-*

žaloby z bezdůvodného obohacení – kondikce (*condictiones*), závadek (*arrha* § 1808–1809 OZ 2012), poklad,⁵³⁸ odkaz a kodicil (§ 1477 a 1498 OZ 2012). K. Gvardová považuje za recipované pojetí plodu.⁵³⁹ M. Skřejpek uvádí jako recipované z římského práva tyto instituty: jednotné pojetí vlastnictví, které nerozlišuje mezi vlastníkem a majitelem, *animus revertendi*, právo stavby na cizím pozemku, služebnosti, *laesio enormis*, započtení a právě právní úpravu bezdůvodného obohacení.⁵⁴⁰ Tato část práce bude sledovat další osudy jednotlivých kondikcí v právu pandektním, v rakouském občanském zákoníku a v rámci historického vývoje československého a českého soukromého práva.

5.1 *Condictio indebiti v ius commune*

Diskuze ohledně stavu *condictio indebiti* v pramenech římského práva a její možná rozšířená aplikace v právu pandektním bude přiblížena v názorech tří zásadních představitelů pandektního práva: Henricha Dernburga (1829–1907), G. Puchty (1798–1846) a L. von Arndtse (1803–1878). Pozornost bude věnována rovněž procesním aspektům.

um historycznoprawne z zakresu rzymskiego prawa handlowo morskiego. Wydanie II. Lublin: KUL, 2010. Nejnověji v souvislosti s mezinárodním obchodním právem viz POLÁČEK, B., DOSTALÍK, P. *Lex Rhodia de iactu a společná havárie.* Právně-historické studie, 2017, s. 5–25. MARTINO, F. *Lex Rhodia. Dirritto e società nell'antica Roma II,* Roma 1982, s. 72–147. CHEVREAU, E. *La Lex Rhodia de iactu. Un exemple de la reception d'une Institution Étrangère dans le droit romain,* Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis–Revue d'histoire de droit, La Haye/Anvers/Londres/Boston. ASBOURNER, W. *The Rhodian Sea Law.* Aalen, 1975; AUBERT, J.-J. *Dealing with the Abyss: The nature and purpose of the Rhodian Sea-Law on Jettison (Lex Rhodia de iactu Dig. 14.2) and Making of Justinian Digest.* In: *Beyond Dogmatics. Law and Society in the Roman World.* Ed. J. W. Cairn and P. du Plessis. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007, s. 157–173.

538 SALÁK, P. Cennost pokladu v římském a moderním právu. In: *Constans et Perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narozeninám* (eds. Mach, P. Pekárik, M., Vladár, V.). Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014, s. 511–521.

539 BĚLOVSKÝ, P. Vlastnictví plodů v římském právu. *Právní rozhledy* 2003, č. 8, s. 396–401. GVARDOVÁ, K. Nabývání vlastnického práva k plodům dle justiniánského práva, občanského zákoníku z roku 1964 a nového občanského zákoníku. In: Adamová, K., Knoll, V. Valeš, V. a kol. *Pozapomenuté právní instituty.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 11–21.

540 SKŘEJPEK, M. Pojetí věci a její vymezení v novém českém občanském zákoníku z pohledu římského práva. In: *Constans et Perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narozeninám* s. 569.

Condictio indebiti v díle H. Dernburga

H. Dernburg spojuje užití *condictio indebiti* se zaplacením domnělého, ale neexistujícího dluhu.⁵⁴¹ Se zaplacením takového dluhu se pojí převod vlastnictví, protože jak převodce, tak příjemce měli vůli převzetím převést vlastnictví. Není ovšem dosaženo účelu tohoto právního jednání, totiž zániku dluhu, což je účelem tohoto právního jednání, protože dluh jako takový neexistuje. Převedení vlastnického práva tedy schází právní základ. Poskytuje se proto *condictio indebiti* na zpětný převod toho, co bylo omylem zaplacené. Podle H. Dernburga jsou předpoklady pro užití kondikce následující:

(1) Zaplacení musí být poskytnuto za účelem zániku dluhu, a tudíž zániku obligace. Musí tak existoval úmysl převodce uhradit dluh. Placením se zde rozumíme poskytnutí zastupitelných a zužitelných věcí v širším smyslu (Dig. 12, 6, 26, 12), Dernburg ovšem vycházel z interpolované verze tohoto fragmentu.

Jako plnění je posuzováno také převzetí závazku nebo zřeknutí se práva na plnění (Dig. 12, 6, 39).⁵⁴² Pokud není možné dosáhnout plnění penězi, je možné použít kondikci i na plnění, které bylo poskytnuto namísto peněz (Dig. 12, 6, 26, 4).⁵⁴³ Stejně tak se poskytuje kondikce v případě, že je plněno více, než kolik je skutečně dluženo. Musí být ovšem splněna podmínka, že plnění je dělitelné (Dig. 12, 6, 26, 5).⁵⁴⁴

Pokud plnění není dělitelné a je plněno v omylu více, potom není možné použít kondikci, ale ten, který plnil, může požadovat předmět plnění nazpět pomocí reivindikace (Dig. 12, 6, 26, 6).⁵⁴⁵

(2) Druhým předpokladem pro použití *condictio indebiti* v pandektním právu je podle H. Dernburga neexistence domnělého dluhu; to znamená, že dluh ještě neexistuje, nebo naopak již existovat přestal. Jako nedluh je posuzováno také takové plnění, jehož vymožení může zabránit peremptorní námitka, jakkoliv se nejedná o naturální obligaci (Dig. 12, 6, 26, 3).⁵⁴⁶ Placení naturální obligace v omylu tedy nezakládá možnost užití kondikce.⁵⁴⁷

541 DERNBURG, H. *System des römischen Rechts. Der Pandekten.* Zweites Teil. Berlin, 1912, s. 838 a násl. Viz také PERNICE, A. *Labeo*, 3. s. 238 a násl.

542 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 563.

543 TAMTÉŽ, s. 555.

544 TAMTÉŽ.

545 TAMTÉŽ.

546 TAMTÉŽ s. 553.

547 DERNBURG, H. *System des römischen Rechts. Der Pandekten.* Zweites Teil. Ber-

Pokud bylo předčasně zaplacen na existující dluh, potom není možno použít kondikci. Je tomu tak proto, že se dluh považuje za řádně zaplacený⁵⁴⁸ (Dig. 12, 6, 10).⁵⁴⁹

Pokud byl ovšem plněn předčasně dluh, který byl uzavřen pod podmínkou, je možné použít kondikci, protože v době plnění dluh ještě neexistoval.⁵⁵⁰

Jestliže někdo plní na základě omylu, že je sám dlužníkem, dluh třetí osoby, je oprávněn požadovat plnění nazpět, neboť neplnil dluh skutečně existující, ale plnil domnělý dluh.

Naproti tomu, pokud někdo plní dluh třetí osoby, na základě mylné domněnky, že on sám je dlužníkem této třetí osoby, nemůže použít kondikci, protože zde plní dluh třetí osoby, kterou mylně pokládá za dlužníka, a tento dluh skutečně existuje a je jeho zaplacením zrušen.

Dluh toho, který plnil, vůči jeho věřiteli stále trvá, a ten, kdo plnil, může své plnění vymáhat po svém věřiteli právě na základě *condictio indebiti*. V pandektním právu se v této souvislosti stále diskutují dva protichůdné názory klasického právníka Paula:

(a) Paulus definuje *indebitum* právě jako to, co jedna osoba dlužila a jiná osoba zaplatila (Dig. 12, 6, 65, 9; Dig. 12, 6, 19, 1 a Dig. 12, 6, 31.)

(b) Paulus zároveň na jiném místě Digest připouští plnění v omylu za jiného jako řádné (Dig. 12, 6, 64).⁵⁵¹

H. Dernburg modifikuje Paulův názor tím, že se musí jednat o případy, kdy je věřiteli zjevné, že ten, kdo poskytuje plnění, neplní sám za sebe, ale za jiného.⁵⁵²

Plnění osobě, která není věřitelem, pochopitelně neosvobozuje dlužníka z jeho závazku, ale poskytuje mu možnost použít kondikci proti tomu, kdo plnění přijal. A to za podmínky, že věřitel plnění schválil a že mu bylo zaplacené předáno. Tuto podmínku dovozují právníci pandektního práva z následujícího úryvku z Justinianova kodexu.⁵⁵³

lin, 1912, s. 839.

548 Viz také 813 odst. 2 BGB.

549 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 547.

550 DERNBURG, H., *op. cit.*, s. 839.

551 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 565.

552 DERNBURG, H. *System des römischen Rechts. Der Pandekten*. Zweites Teil. Berlin, 1912, s. 840. Viz také DERTMANN. Archiv für Zivilistische Praxis. Svazek 82, s. 457.

553 Cod. 4, 5, 8. Imp. Diocletianus, Maximianus. „Jestliže někdo zaplatí nepravému zástupci svého věřitele, může požadovat nazpět to, co plnil jako nedluh, jeho obligace však zůstává nedotčená.“

(3) Třetím předpokladem pro použití *condictio indebiti* je skutečnost, že se plnění musí stát v omluvitelném omylu. Zpravidla nestačí právní omyl. H. Dernburg se domnívá, že omluvitelný omyl je totéž, co nezaviněný omyl.⁵⁵⁴ Svůj názor opírá o následující fragmenty (Dig. 22, 3, 25, pr.;⁵⁵⁵ Cod. 6, 50, 9;⁵⁵⁶ Cod. 4, 5, 11⁵⁵⁷).

Ten, kdo plnil na základě soudního nebo administrativního vykonávacího řízení, může požadovat to, co plnil nazpět, i tehdy, pokud věděl o neexistenci dluhu.⁵⁵⁸

(4) Čtvrtým případem užití kondikce byla okolnost, že byl plněn dluh, založený soudním rozsudkem. Tento názor byl vyjádřen zásadou *qui ex causa iudicati solvit repetere non potest* (Dig. 10, 2, 36⁵⁵⁹).

554 DERNBURG, H., *op. cit.*, s. 840. Viz také BRINZ, *Pandekten* II, s. 550.

555 Paulus ve 3. knize Otázek. „Pokud se jedná o nedluh, vzniká otázka, kdo je povinen prokázat, že šlo skutečně o nedluh? Věc má být uspořádána tak, že pokud ta strana sporu, která přijala věc nebo peníze, tvrdí, že se jednalo o nedluh, a ten, kdo plnil, prokazuje řádnost dluhu hodnověrnými důkazy, pak ten, kdo popírá, jestli chce být vyslechnut, má být přinucen, aby předložil důkazy, že přijal peníze, které mu byly skutečně dluženy. Neboť jinak by bylo absurdní, pokud by jedna strana od počátku tvrdila, že žádné peníze nepřijala a později by byla usvědčena, že peníze ve skutečnosti přijala, aby tato strana žádala po protivníkovi, aby prokázal důvodnost přijaté platby. Pokud by ovšem na prvním místě strana sporu potvrdila, že přijala peníze, ale naopak by tvrdila, že peníze jí byly skutečně dluženy, nikdo nepochybuje o tom, že bude existovat domněnka ve prospěch toho, kdo peníze přijal, protože ten, kdo peníze platí, není tak nedbalý, aby snadno rozhazoval svoje peníze a platil to, co není povinen zaplatit. A zvláště to platí v tomto případě, pokud ten, kdo tvrdí, že platil něco, co nebylo dluženo, říká sám o sobě, že je člověk pečlivý a pilný otec rodiny, a vzhledem k jeho osobnosti je neuvěřitelné, že by tak snadno chyboval. Proto ten, kdo tvrdí, že zaplatil něco, co nebylo dluženo, musí být přinucen k důkazu, že byl k tomuto plnění přiměn podvodem ze strany příjemce nebo z nějaké jiné příčiny, která ospravedlňuje jeho neznalost. A pokud takový důvod nepodá, bude mu odeprána žaloba na vrácení.“

556 Imp. Gordianus. „Dědici není bráněno v tom, aby mohl požadovat nazpět, co na základě skutkového omylu nezadržel při plnění z fideikomisu. Avšak ten, který věděl, že může část podržet, vrátil vše, nebude mít kondikci, a to proto, že pokud nevěděl, co je podle práva, nebude moci požadovat nazpět.“

557 Imp. Iustinianus. „Jelikož byl spor mezi právníky, mezi nimiž někteří váhali, zda ten, kdo v nejistotě zaplatil, může požadovat nazpět to, co zaplatil v pochybnostech, přikazujeme, aby těm, kteří zaplatili něco v pochybnostech o tom, zda to opravdu dluží, nebylo odnímáno právo na vydání toho, co zaplatili, a nemá proti nim být použit domněnka o uzavřeném smíru, pokud by tento smír nebyl výslovně prokázán druhou stranou.“

558 DERNBURG, H., *op. cit.*, s. 840.

559 Paulus v 2. knize Otázek. „V domněni, že jsi mým spoludědicem, což nebyla pravda, jsem proti tobě použil žalobu na rozdělení rodinného majetku a soudce spor rozhodl a přisoudil každému z nás část majetku. Vzniká otázka, zda, až

V justiniánském kodexu je již pojem *repetitio*, který známe z Digest, nahrazen pojmem *condictio*, tato subtilita ovšem H. Dernburgovi uniká. Zásada, že to, co bylo přisouzeno rozhodnutím soudu, není možné požadovat nazpět, však nadále trvá:

- Pokud je plněno na základě rozsudku, je vyloučena jak kondikce, tak započtení částky, na kterou se rozsudek nevztahuje. Rozsudek tedy staví najisto celý vztah mezi účastníky, a to jednou provždy (*res iudicata pro veritate accipitur* – Cod. 4, 31, 2),⁵⁶⁰
- Co se týká platnosti kondikce, potom oprávněný je ten, jehož jménem bylo plněno. Povinným je ten, komu bylo plněno. Pokud byl někomu plněn nedluh jako zástupci oprávněného, potom bude možno žalovat kondikcí proti zastoupenému (Dig. 12, 6, 6, 2;⁵⁶¹ Dig. 12, 6, 57, 1).⁵⁶²

Ohledně předmětu vrácení je třeba rozlišovat peněžitá a nepeněžitá plnění. V případě peněz odpovídá příjemce podle druhu a případné poškození mincí jde k jeho tíži. V ostatních případech, například i u zužitelných věcí mimo peněz, je dluženo nikoliv podle druhu, ale *in speciem*.⁵⁶³ Příjemce musí poskytnout to, co ještě drží. V přípa-

vyšla pravda najevo, nám přísluší jak kondikce, tak vindikace? A zda je možné tvrdit, že jedna žaloba náleží osobě, která je dědicem, a jiná žaloba náleží osobě, která dědicem není. Odpověděl jsem, že jestliže se jednalo o dědice *ex asse*, který na základě domněnky, že Titius je jeho spoludědicem, žalobou na rozdělení rodinného majetku s ním zahájil spor a zaplatil mu peníze, což mu bylo uloženo rozsudkem z tohoto sporu, nemůže tyto peníze požadovat nazpět, protože je vyplatil na základě soudního výroku. Ty se však zdá být pohnut tím, že řízení o rozdělení rodinného majetku může být vedeno pouze mezi spoludědici. Ale třebaže to nebylo soudní řízení, přece stačí k odmítnutí kondikce, že se někdo domníval, že byl rozsudkem odsouzen. Jestliže žádný z nich nebyl dědicem, ale zahájili spor o rozdělení rodinného majetku, jako by byli dědicové, pak platí pro ně oba, což již bylo řečeno o jediném. Je zřejmé, že pokud se obě strany podělily o majetek bez rozhodnutí soudu, je možné říci, že dědici přísluší kondikce na ty věci, které byly přenechány osobě považované za dědice. Avšak nemá se za to, že byl mezi nimi uzavřen smír, jestliže se onen domníval, že je spoludědicem.“

560 Imp. Antoninus. „Tam, kde bylo plněno na základě soudního rozsudku a ještě zbývá část toho, co bylo dluženo, pak nemůže být to, co zbývá, ani požadováno nazpět, ani nemůže být předmětem započtení. Nikdo ovšem nepochybuje o tom, že může být započteno v době mezi podáním žaloby a vynesemím rozsudku.“

561 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 545.

562 TAMTÉŽ s. 569.

563 BGB, § 818 odst. 3.

dě, že došlo ke zcizení plnění, musí vydat to, co za plnění obdržel. Pokud bylo plnění příjemcem zkonsumováno, musí nahradit cenu věci v době spotřebování. Náhodné zničení jde ovšem k tíži příjemce.⁵⁶⁴ Plody a přírůstky, které získal příjemce (ten, kdo je žalován kondikcí), musí vydat nazpět. Tento názor opírá H. Dernburg o následující fragment z Digest: je ovšem třeba říci, že se fragment týká pouze plodů (Dig. 12, 6, 15, pr.).⁵⁶⁵

Stejně tak se pouze plodů týká i následující fragment. Podle klasického římského práva neměl držitel v dobré víře povinnost vydat to, co za věc utržil (Dig. 12, 6, 65, 5).⁵⁶⁶

Za prodlení s vydáním plnění nebo jeho surrogátu odpovídá dlužník tak jako u prodlení. Žalobce musí nejprve prokazovat zejména skutečnost, že bylo zapláceno: Dig. 22, 3, 25, 1;⁵⁶⁷ Dig. 22, 3, 25, 2.⁵⁶⁸ Jedná se o velmi známé fragmenty, které jsou připisovány právníku Paulovi, ovšem ve skutečnosti jde nejspíš o dílo kompilátorů.⁵⁶⁹ Ten, který žaluje kondikcí, musí dále poskytnout důkaz o neexistenci domnělého dluhu, protože tím, že zaplatil, nejprve uznal jeho existenci.

564 DERNBURG, H. *System des römischen Rechts. Der Pandekten. Zweites Teil.* Berlin, 1912, s. 841.

565 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 547.

566 TAMTÉŽ s. 573.

567 Paulus ve 3. knize Otázek. „Jestliže ale ten, kdo na soudě žaluje o vydání nedluhu, je buď nedospělec nebo mladší 25 let nebo žena, nebo muž sice již dospělý, ale buď voják nebo zemědělec, který se nevyzná v soudních věcech, nebo osoba, která je jiným způsobem prostá a náchylná k zahálce: tehdy ten, kdo přijal peníze, je povinen prohlásit (ukázat), že se tak skutečně stalo a bylo mu skutečně zapláceno to, co mu náleželo, a pokud toto neukáže (neprokáže), musí tyto peníze vydat“.

568 Paulus ve 3. knize Otázek. „To se ovšem uplatní pouze v případech, kdy ten, kdo zaplatil peníze, tvrdí, že byla dlužena celá částka. Ovšem pokud je žaloba vedena pouze pro část této částky, protože pouze část není dlužena, nebo protože byla na začátku dlužena celá částka, ale buď poté, co zaplatil dluh, na to zapomněl a zaplatil jej později ještě jednou, nebo, přestože jej chránila procesní námitka, přece pod vlivem omylu vyplatil peníze, nyní je v každém případě povinen prohlásit, že buď zaplatil více, než kolik byl dlužen, nebo že v omylu znovu vyplatil peníze, které již předtím vrátil, anebo, že je vyplatil, protože nevěděl, že je chráněn procesní námitkou, ve shodě s obecnou zásadou, která vyžaduje, aby ti, kteří tvrdí, že mají k dispozici námitku nebo že již zaplatili dluh, tato svá tvrzení také prokázali“.

569 DERNBURG, H. *System des römischen Rechts. Der Pandekten. Zweites Teil.* Berlin, 1912, s. 841. VANGEROW, K. A. VON. *Lehrbuch der Pandekten.* 3. Band, 2. sv.6. přepracované vydání. Marburg, 1851, s. 625 a násl.

Condictio indebiti v díle G. Puchty

Základním předpokladem použití kondikce je omyl plněního. Podle G. Puchty musí být tento omyl omluvitelný, zpravidla se bude jednat o omyl faktický (Dig 22, 6, 9, 5;⁵⁷⁰ Cod. 1, 18, 10;⁵⁷¹ Cod. 1, 18, 6;⁵⁷² Cod. 1, 18, 7).⁵⁷³

Pokud žalovaný popřel přijetí peněz, které mu byly skutečně převedeny, stojí proti žalobci domněnka a musí prokázat, že nic nedlužil.⁵⁷⁴

G. Puchta také zdůrazňuje, že omyl v pohnutce vylučuje použití kondikce.⁵⁷⁵ Kondikce nepřislouží ani tam, kde někdo poskytl plnění na základě *causa praeterita*, která také nebyla v souladu se skutečností. Svě tvrzení opírá o Dig. 12, 6, 52.⁵⁷⁶

Omyl v kauze při darování nezakládá podle G. Puchty kondikci (Dig. 12, 6, 65,2).⁵⁷⁷ Z tohoto pravidla činí pandektní právo u *condictio indebiti* jednu výjimku, která se týká situace, kdy bylo plněno něco, co ve skutečnosti dlužník věřiteli nedlužil, a to na základě mylného přesvědčení, že je to dlužen⁵⁷⁸ (Dig. 12, 6, 1, 1⁵⁷⁹).

Na rozdíl od H. Dernburga chápe G. Puchta jako nedluh nejen neexistující dluh, ale také dluh, který byl uzavřen pod podmínkou (Dig. 12, 6, 16, pr. nebo Dig. 12, 6, 18).⁵⁸⁰ Stejně tak není chráněn v pandektním právu kondikcí ten, kdo splnil více, než kolik byl povinen plnit

na základě závazku osoby podrobené jeho moci (Dig. 12, 6, 11).⁵⁸¹

Také nebylo možno požadovat kondikcí nazpět dluh, který byl zaplacen otroku (Dig. 12, 6, 13, pr.).⁵⁸²

K dalším náležitostem *condictio* uvádí G. Puchta následující:

- pro otázku existence nebo neexistence dluhu je rozhodující čas plnění⁵⁸³ (Dig. 43, 5, 3, 14),⁵⁸⁴
- žalobcem je ten, komu je plněno buď osobně, nebo skrze jiného (Dig. 12, 6, 5),⁵⁸⁵
- žalovaným je buď ten, kdo plnění přijal, nebo ten, kdo schválil plnění, které bylo přijato skrze třetí osobu. Rozhodující je okolnost přijetí plnění, nikoliv prospěch, který z takto přijatého plnění vzejde (Dig. 12, 6, 49).⁵⁸⁶

Předmětem žaloby je to, co žalovaný má od okamžiku splnění nedluhu (Dig. 12, 6, 15, pr.; Dig. 19, 5, 7; Dig. 19, 5, 25), to znamená, že žalovaný musí vrátit i to, co získal s věcí skrze *accessio*, plody a zvláštní výnosy. Pokud je příjemce v dobré víře, má předmět kondikce určitá omezení⁵⁸⁷ (Dig. 13, 1, 18;⁵⁸⁸ Dig. 12, 4, 14).⁵⁸⁹

Condictio indebiti v díle L. von Arndtse

Podle L. von Arndtse přísluší *condictio indebiti* tomu, kdo plní na základě omylu ohledně existence závazku a současně chce tímto plněním tento domnělý závazek zrušit. Omyl musí být omluvitelný.⁵⁹⁰ Pro užití žaloby je nutné, aby došlo k majetkovému převodu *solvendi causa*. Za splnění se považuje i *datio in solutum* nebo *aestimatio*. Za převod se považuje i převedení držby (Dig. 12, 6, 15, 1).⁵⁹¹

581 TAMTÉŽ, s. 547.

582 TAMTÉŽ.

583 PUCHTA, *Pandekten*, s. 479. Viz také BRINZ, *Pandekten I*, s. 415.

584 Ulpianus v 68. knize K ediktu. „A jestliže byl učiněn odkaz pod podmínkou, pak se ocenění odkazu v penězích provede tak, jako by podmínka byla již splněna. A není zapotřebí, aby odkazovník zřídil kauci, že vrátí, cokoliv obdržel, pokud se podmínka nesplní, neboť *poena contumaciae* bude uloženo dědici, který nesplní, co mu bylo uloženo v závěti.“

585 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 545.

586 TAMTÉŽ, s. 567.

587 PUCHTA, *Pandekten*, s. 483.

588 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 567.

589 TAMTÉŽ, s. 537.

590 ARNDTSE, L. C. *Učební kniha Pandekt*. II. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 273.

591 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 547.

570 PUCHTA, *Pandekten*, s. 479

571 Imp. Dioklecianus a Maximian. „Ten, kdo z neznalosti práva plnil neexistující dluh, nebude moci použít kondikci. Je totiž známo, že kondikci je možno použít pouze pro vymožení toho, co bylo splněno na základě skutkové omylu.“

572 Imp. Dioklecianus a Maximian. „Tam, kde ne jako výsledek právního jednání, ale omylem jsi ve stipulaci slíbil určité množství oleje, které nebylo dluženo, Archontikovi, a správce provincie je uvědoměn o svém slibu a poté, co jsi splnil to, co jsi slíbil, pak ti (správce) vyhoví, pokud budeš chtít být zbaven povinnosti dodat zbytek.“

573 Imp. Dioklecianus a Maximian. „Skutkový omyl nikomu neškodí tak dlouho, dokud není právní jednání skončeno. Ale v případě, že soud již rozhodl, nemůže být na základě omylu případ znovu otevřen.“

574 Dig. 22, 3, 25, 2.

575 PUCHTA, s. 232.

576 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 567.

577 TAMTÉŽ, s. 573.

578 PUCHTA, *Pandekten II*, s. 478.

579 Lat. text a český překlad viz DIGESTA SEU PANDECTAE (M. Skřejpek), s. 543.

580 TAMTÉŽ, s. 549.

Splnění je postaveno na roveň i zřízení věcného práva k cizí věci nebo zrušení takového práva,⁵⁹² prominutí dluhu, novace a cesse.

Druhým předpokladem je neexistence závazku, ať již *ipso iure* nebo *ope exceptionis*. Naturální obligace se nepovažuje za neexistující závazek. *Condictio sine causa* však může být vyloučena v případech, kdy si tak žádá slušnost.

L. von Arndts v této souvislosti odkazuje na případ, kdy je vyloučeno vrácení věna z důvodu zbožnosti (*pietas*).⁵⁹³ Naopak je možno použít tuto kondikci, pokud byl splacen dluh ze smlouvy, jejíž účinnost (perfekce) byla odložena odkládací podmínkou.⁵⁹⁴ Stejně tak je možno požadovat nazpět pomocí *condictio indebiti*, jestliže bylo placeno jinému než oprávněnému věřiteli, nebo jeho oprávněnému zástupci,⁵⁹⁵ nebo bylo plněno na základě neexistujícího závazku.⁵⁹⁶ Konečně musí být plnění provedeno na základě omluvitelného omylu. Za omluvitelný omyl nepovažuje L. von Arndts omyl právní.⁵⁹⁷ Mohou ovšem existovat takové okolnosti⁵⁹⁸ nebo osobní důvody,⁵⁹⁹ které mohou způsobit i omluvitelnost právního omylu.

5.2 *Condictio indebiti* v rakouském a československém právu

Condictio sine causa je v rakouském právu upravena v § 1225 a 1247 ABGB. Podstatnými náležitostmi *condictio indebiti* jsou „plnění neexistujícího závazku“ (J. Sedláček hovoří též o platném solučním jednání) a „omyl plátcův co do důvodu plnění“.⁶⁰⁰

Indebitum vzniká z podobných příčin jako v římském právu – neplatné jednání *ipso iure*: závazek zanikl dříve, než bylo splněno (např. prominutím nebo novací): bylo plněno dříve, než se splnila odkládací podmínka (§ 1434 ABGB).

592 Dig. 12, 6, 12 a Dig. 12, 6, 22, 1.

593 Dig. 12, 6, 32, 2.

594 Dig. 12, 6, 10.

595 Dig. 12, 6, 6, 1.

596 Dig. 12, 6, 19, 3.

597 Cod. I, 18, 10. ARNDTS, L. C. *Učební kniha Pandekt*. II. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 274.

598 Dig. 22, 6, 9, 3. Podle Paula je takovou okolností nesnadný přístup k úředníkovi.

599 Dig. 22, 3, 25, 1. Takovými osobními důvody jsou podle Paula statut vojáka, nedospělce (*pupillus*) nebo zemědělce, který je neznalý v soudních záležitostech.

600 ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl VI. § 1342–1502*. Praha: V. Linhart, 1937. Reprint původního vydání. Praha: Aspi, 2008, s. 314.

Omyl se nemusí týkat jen předmětu plnění, ale také osoby – omylem plní někdo jiný než dlužník, a je plněno jinému, než věřiteli.⁶⁰¹

Československý vládní návrh z roku 1937 navazuje na úvahy císaře Justiniána, když za *indebitum* považuje nejen omyl skutkový, ale také omyl právní.⁶⁰²

Ohledně nákladů, plodů, přírůstků, jakož i ohledně toho, co nemůže být vráceno, odkazuje právní úprava⁶⁰³ na právní úpravu nepoctivého držitele.⁶⁰⁴ Nepoctivý příjemce nedluhu má tedy stejné postavení jako nepoctivý držitel. Nepoctivý příjemce je takový, který věděl, že je mu plněn nedluh.⁶⁰⁵ Poctivý příjemce je povinen vydat to, oč se obohatil, na úkor toho, kdo plnil.⁶⁰⁶ Nepoctivý příjemce je tedy povinen vydat všechnen užitek, musí také nahradit veškerou škodu, která převodci vznikla, a musí nahradit i to, co by převodce býval měl, kdyby nedošlo k převodu.⁶⁰⁷

Poslední ustanovení evidentně míří na plody, které by bývala věc vydala, pokud by byla zůstala u převodce, a které nabyvatel zanedbal nebo nedokázal sám vytěžit (*fructes extantes* římského práva).

Co se týká nákladů, které nabyvatel v mezidobí vynaloží na převedenou věc, má nepoctivý držitel nárok na jeho náhradu. Ohledně užitečného nákladu má stejné postavení jako nepříkázaný jednatel.⁶⁰⁸

OZ 1950

OZ 1950 uznává zásadu: „Nikdo se nesmí obohatit na úkor jiného“. Tato zásada se promítá zejména do „tří všeobecných zavazovacích důvodů k vydání bezdůvodného obohacení.“⁶⁰⁹

Z hlediska dogmatiky římského práva je v OZ 1950 můžeme rozdělit bezdůvodné obohacení do tří skupin, a to podle zavazovacího důvodu:

601 TAMTÉŽ.

602 § 1293 VN 1937 „Jestliže někdo jinému omylem, byť by to byl i omyl právní, splní, co mu není dlužen, může se domáhat vrácení toho, co bylo plněno.“

603 § 1294 VN 1937.

604 § 119 a 120 VN 1937.

605 § 1296 VN 1937.

606 § 1295 VN 1937.

607 Analogicky podle ust. § 119 VN 1937.

608 Ust. § 120 VN 1937 odkazuje na právní úpravu poctivého držitele.

609 KNAPP, V. (hl. redaktor) a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek II. Závazkové právo*. II. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1955, s. 304.

Prvním „všeobecným zavazovacím důvodem“ (plnění bez právního důvodu) – sem patří z pohledu římského práva *condictio indebiti* (nedostatek právního důvodu existuje od počátku) a *condictio causa data non secuta* (právní důvod později odpadne). Stejně jako v římském právu i zde je vyžadován majetkový převod (nebo provedení výkonů). Po vzoru římského práva se také zde požaduje „aktivní jednání“ (kromě výše zmíněného majetkového převodu se může jednat o postoupení pohledávky nebo zřízení práva), nemůže se však jednat o opominutí nebo snášení něčeho, pokud by druhé straně nevznikla majetková výhoda.⁶¹⁰

Toto plnění musí být bezdůvodné, tedy nedostatek právního důvodu může existovat již od počátku (klasické *indebitum* římského práva), nebo může nastoupit později tím, že právní důvod odpadl, např. uplynutím času nebo splněním rozvazovací podmínky.

I tehdy, pokud jsou splněny obě dvě podmínky, tedy „plnění“ a „nedostatek právního důvodu“, se nemusí jednat o bezdůvodné obohacení. Takovými případy podle OZ 1950 jsou „plnění před splatností dospělého dluhu“, „dluh, neplatný pouze pro nedostatek formy“, nebo pokud bylo plněno „na dluh promlčený nebo nežalovatelný“.⁶¹¹

V prvním případě se nejedná o bezdůvodné obohacení proto, že věřitel dostal to, co dostat měl, pouze mu bylo plněno předčasně. Ve druhém případě je plnění bezdůvodné pouze z hlediska formy, nikoliv z hlediska hospodářského účelu a konečně ve třetím případě se nejedná o bezdůvodné obohacení, protože dluh je možné splnit, pouze není možné jej vymáhat.⁶¹²

Povinností obohaceného je podle OZ 1950 „vrácení předmětu plnění“. To závisí podle druhu plnění – pokud byla předána věc, musí být vrácena; pokud byla postoupena pohledávka, musí být převedena nazpět; pokud bylo právo zrušeno, musí být znovu zřízeno. S předmětem bezdůvodného obohacení musí obohacený vydat i příslušenství a užitky od doby, kdy poznal bezdůvodnost svého obohacení.

Vyrovnaní majetkových hodnot je ošetřeno v OZ 1950 tak, že ten, kdo uskutečnil majetkový převod („ochuzený“) musí nahradit obohacenému náklady jako jednateli bez příkazu. Z výkladu V. Knappa ovšem nevyplývá, zda se obohacenému plní pouze nutný náklad, nebo také náklad užitečný. Z rozboru ust. § 443 OZ 1950 podle mého ná-

zoru vyplývá, že se hradí pouze náklad nutný. Dovožuji, že institut jednatelství bez příkazu⁶¹³ byl zvolen proto, že právní úprava OZ 1950 (stejně jako právní úprava ABGB) nezná obecnou žalobu z bezdůvodného obohacení (*condictio sine causa generalis*), a jednatelství bez příkazu bylo zvoleno jako nejbližší institut.⁶¹⁴

Tento institut nebyl však podle mého soudu zvolen příliš vhodně, protože ten, kdo vynakládá nutný nebo užitečný náklad na věc, kterou se bezdůvodně obohatil, rozhodně nejedná jako *negotiorum gestor* v zájmu *domina negotii*, ale sleduje svůj vlastní zájem.

Mnohem vhodnější by bylo bývalo použít ustanovení o oprávněném držiteli, pokud by obohacený nevěděl o bezdůvodnosti svého obohacení (pak by měl podle poněkud podivné logiky § 148 OZ 1950 nárok pouze na nutný, a nikoliv užitečný náklad) a pokud by úmyslně plnil nedluh, pak by měl nárok pouze na nutný náklad a *ius tollendi*. Připomínám, že kritérium úmyslného nebo neúmyslného plnění bylo v římském právu rozhodující pro existenci nedluhu (*indebitum*).

Druhým případem promítnutí zásady *neminem est alterius cum alterius detrimento fieri locupletiozem* (nikdo se nemůže obohatit na úkor jiného) je „upotřebení věci pro jiného“. V. Knapp neomezuje tento případ na ust. § 363 a 364 OZ 1950, ale do upotřebení věci v širším smyslu zařazuje právě náklady učiněné na cizí věci.⁶¹⁵ Tyto náklady jsou sice upraveny u jednotlivých ustanovení výslovně (jako je náklad učiněný poctivým držitelem – § 148 OZ 1950), existují však i další případy, které spadají do této skupiny, třebaže je V. Knapp neuvádí. Tak má zástavní věřitel právo na náhradu nákladů, které vynaložil při opatrování věci,⁶¹⁶ stejně tak ten, kdo je oprávněn využít zadržovací právo (OZ 1950 zde analogicky odkazuje na postavení zástavního věřitele).⁶¹⁷

Mnohé případy upotřebení věci pro jiného jsou upraveny podle nároků nepřikázaného jednatele. Sem patří kromě nároků bezdůvodně obohaceného i nároky nájemce, který vynaložil náklad na pronajatou věc (zde je přímo odkaz na § 443 OZ 1950),⁶¹⁸ na rozdíl od obecné úpravy

613 ŽIDLICKÁ, M. Jednatelství bez příkazu dle občanského zákoníku versus negotiorum gestio v římském právu. *Právník*, Praha: Academia, 2001, Roč. 140, č. 4, s. 395–401. ŽIDLICKÁ, M. *Negotiorum gestio*, Brno: Masarykova univerzita, 1998.

614 PARTSCH, J. *Studien zum negotiorum gestio*, 1913, s. 273 a násl.

615 KNAPP, V. (hl. redaktor) a kol. *Učebnice II.*, s. 305.

616 § 194 OZ 1950.

617 § 207 OZ 1950.

618 § 391 OZ 1950.

610 TAMTÉŽ.

611 § 362 OZ 1950.

612 KNAPP, V. (hl. redaktor) a kol. *Učebnice II.*, s. 304.